Scholarly Research Journal for Humanity Science & English Language,
Online ISSN 2348-3083, SJ IMPACT FACTOR 2024: 8.058,
https://www.srjis.com/issues_data/238
PEER REVIEWED, REFEREED & INDEXED JOURNAL, AUG-SEPT 2024, VOL-12/65

ਡਾ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ ਔਲਖ,
ਐਸੋਸੀਏਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ,
ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ,
ਕਾਲਾ ਟਿੱਬਾ, ਅਬੋਹਰ

ਕਬੀਲਾ : ਲੋਕਧਾਰਾਈ ਅਧਿਐਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ

Paper Received On: 21 August 2024
Peer Reviewed On: 25 September 2024
Published On: 01 October 2024

ਲੋਕਧਾਰਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਡਾ.ਦਰਿਆ ਦਾ ਵੱਡਮੁਲਾ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਲੋਕਧਾਰਾ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਿਵੇਕਲਾ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਡਾ.ਦਰਿਆ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਖੇਤਰੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਲੋਕਧਾਰਾਈ ਅਧਿਐਨ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਧਾਰਾ ਦੇ ਨਵੇ ਪੱਖ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਉਸਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਸਮੱਗਰੀ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸਦਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਧਿਐਨ ਵਿਧੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਅਧਿਐਨ-ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ।

ਕਬੀਲਾਈ ਲੋਕਧਾਰਾ ਅਧਿਐਨ-ਲੋਕਧਾਰਾ ਅਧਿਐਨ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਡਾ.ਦਰਿਆ ਦੀ ਪਲੇਠੀ ਪੁਸਤਕ "ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਂਸੀ ਕਬੀਲੇ ਦਾ ਸਭਿਆਚਾਰ" (1997) ਹੈ ।ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਬੀਲਾ "ਸਾਂਸੀ ਕਬੀਲਾ" ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਾਂਸੀ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਡਾ. ਦਰਿਆ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ "ਸਾਂਸੀ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ" ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਂਸੀ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਿਛੋਕੜ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ। ਕਬੀਲੇ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਿਛੋਕੜ ਮੌਖਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਕਥਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਂਸੀ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਵਾਚਣ ਲਈ ਲਿਖਤੀ ਸਰੋਤ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਲੋਕ ਕਹਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਮਿੱਥ ਕਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਹੀ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਬਾਰੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਂਸੀ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਹੋਰ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲੋਂ ਵਿਲੱਖਣ ਹੈ। ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਪਾਰਸੀ ਹੈ। ਪਰ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਇਹ ਬੋਲੀ ਅੱਜ ਦੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚੋਂ ਗਾਇਬ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਕਬੀਲੇ ਦੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ, ਰਸਮਾਂ-ਰਿਵਾਜਾਂ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ। ਸਾਂਸੀ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਹੋਰ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਿਲੱਖਣ ਹਨ। ਵਿਆਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਈ ਨਵੇਂ ਰਿਸ਼ਤੇ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਵਿਆਹ ਦੀ ਰਸਮ ਕਬੀਲੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਰਸਮ ਪਰੰਪਰਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਭਾਈ

Copyright@2024 Scholarly Research Journal for Humanity Science & English Language

ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਵਿਆਹ ਦੀ ਰਸਮ ਵਿੱਚ ਕੁੜੀ ਦੇ ਮਾਮੇ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਡੇਢ ਫੁੱਟ ਚੌੜਾ ਤੇ ਡੂੰਘਾ ਟੋਆ ਪੁੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਸ ਟੋਏ ਦੁਆਲੇ ਸੱਤ ਫੇਰੇ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਔਰਤ ਤੇ ਮਰਦ, ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ-ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੱਝ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਡਾ. ਦਰਿਆ ਨੇ ਸਾਂਸੀ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਦੋ ਗੋਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡੇ ਹੋਣ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗੋਤ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਗੋਤ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਗੋਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ। ਡਾ. ਦਰਿਆ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਅਨੁਸਾਰ ਕਬੀਲੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧ ਬਹੁਤ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਿਆਰ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਹੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਡਾ. ਦਰਿਆ ਨੇ ਸਾਂਸੀ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਰਸਮਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਜਿਵੇਂ-ਮੰਗਣੀ, ਦਿਨ ਮਿਥਣਾ, ਗੰਢਾਂ ਦੇਣਾ, ਡੋਰਾ ਗੁੰਦਣਾ, ਥਾਪਣਾ ਲਾਉਣੀ, ਲਾਵਾਂ, ਗੋਤ-ਕਨਾਲਾ ਆਦਿ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਸਾਹਿਤ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੀੜ੍ਹੀ-ਦਰ-ਪੀੜ੍ਹੀ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਦਲਣ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਪਰਿਵਰਤਨ ਵੀ ਆਏ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਰਸਮਾਂ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਗਵਾ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੰਪਰਕ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਦੂਸਰੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਸਤਰ ਬਰਾਬਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦੂਸਰੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਅਪਣਾ ਲਈਆਂ।

ਡਾ. ਦਰਿਆ ਨੇ ਸਾਂਸੀ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਲੋਕ-ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਵੀ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਾਂਸੀ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਅੱਜ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮਨਾਂ-ਅੰਦਰ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।ਸਾਂਸੀ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਗੀਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੀਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਸਦਾ ਉੱਤਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਲੋਕ ਗੀਤ ਹਰ ਇੱਕ ਰਸਮ ਨਿਭਾਉਣ ਸਮੇਂ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।ਸਾਂਸੀ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜਨਮ ਤੇ ਮੌਤ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਈਆਂ ਰਸਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।ਜਨਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਰਸਮਾਂ ਜਿਵੇਂ-ਬੱਚੇ ਦੇ ਜਨਮ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਛੱਤ ਉੱਪਰ ਹਰਾ ਅੱਕ ਵੱਢ ਕੇ ਸੁੱਟਣਾ, ਔਰਤ ਕੋਲ ਲੋਹੇ ਦਾ ਹਥਿਆਰ ਜਾਂ ਛੁਰੀ ਰੱਖਣਾ। ਇਹ ਲੋਕ ਰੂਹਾਂ ਬਦਰੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਮੌਤ ਦੀ ਰਸਮ ਸੰਬੰਧੀ ਹਰੇਕ ਜਾਤੀ, ਕੌਮ, ਨਸਲ ਅਤੇ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਸੰਸਕਾਰ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਇਹ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵਿਲੱਖਣਤਾ, ਬਣਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੀਲੇ ਤੋੜਨ ਦੀ ਰਸਮ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਅਰਥ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਡਾ. ਦਰਿਆ ਨੇ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਨਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ।ਇਸ ਨਿਆਂ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਧੀਨ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਤੇ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ।ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਸਿਰਫ਼ ਬਰਾਦਰੀ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੀ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜਾਤੀ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਨਿਆਂ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਜ਼ਨਾਨੀ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਬੈਠਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਲੋਕ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਜਿੱਠਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਸਾਂਸੀ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਲੋਕ ਅੱਜ ਵੀ ਮਾਈ ਸੀਡੋਂ, ਸਖ਼ੀ ਸਰਵਰ ਅਤੇ ਗੁੱਗਾ ਪੀਰ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਪੂਜਦੇ ਹਨ। ਡਾ. ਦਰਿਆ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਅਨੁਸਾਰ

Copyright@2024 Scholarly Research Journal for Humanity Science & English Language

ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਦਲਦੇ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਇਸ ਕਦਰ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਰਾਵੇ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਨਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਇਸ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਸੀ।ਡਾ.ਦਰਿਆ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਦਲ ਜਾਣ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜਿਆਦਾ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਕੋਈ ਫ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕਬੀਲੇ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਆਰਥਿਕਤਾ ਪੱਖੋਂ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ 1871 ਵਿੱਚ ਲਗਾਏ ਗਏ ਜ਼ਰਾਇਮ-ਪੇਸ਼ਾ ਐਕਟ ਦੇ ਸਾਂਸੀ ਕਬੀਲੇ ਉੱਪਰ ਪਏ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦਾ ਵੀ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕਬੀਲਾਈ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਬਦਲਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਸਾਂਸੀ ਕਬੀਲੇ ਦੀ ਕਿਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਅਧਿਐਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਡਾ.ਦਰਿਆ ਦੀ ਕਬੀਲਾਈ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਦੂਸਰੀ ਖੋਜ **ਪੁਸਤਕ ਕਬੀਲਾ ਸਭਿਆਚਾਰ: ਅਤੀਤ ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ** (2014) ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਰਿਪੇਖ, ਕਬੀਲਾਈ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਗੰਭੀਰ ਕਿਸਮ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਰਿਪੇਖ ਨੂੰ ਉਲੀਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। "ਪਹਿਲੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਉਹ ਕਬੀਲੇ ਹਨ ਜੋ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਣਭਿੱਜ ਅਤੇ ਵਿਕਸਿਤ ਸਭਿਅਤਾ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਅਲੱਗ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਂਦ ਹੈ। ਇਹ ਕਬੀਲੇ ਅੰਡੇਮਾਨ ਨਿਕੋਬਾਰ ਦੀਪ ਸਮੂਹ ਟਾਪੂਆਂ ਤੇ ਵੱਸਦੇ ਹਨ। ਦੂਸਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਹ ਕਬੀਲੇ ਹਨ ਜੋ ਮੁੱਖ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।ਇਹ ਕਬੀਲੇ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਤਾਂ ਹਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਵਿਹਾਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ । ਇਹ ਕਬੀਲੇ ਬੱਝ ਕੇ ਨਾ ਬੈਠਦੇ ਹੋਏ ਟੱਪਰੀਵਾਸ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਬੀਲੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ-ਗੁੱਜਰ, ਗਾਡੀ-ਲੁਹਾਰ ਆਦਿ। ਤੀਸਰੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਉਹ ਕਬੀਲੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਲੰਬੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਧੀਨ ਮੁੱਖ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਸਮੀਕਰਨ (ਇੱਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਦੂਜੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਜਾਣਾ) ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਬੀਲੇ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹਨ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਸੰਮਿਲਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪਰੰਪਰਕ ਰੀਤਾਂ-ਰਸਮਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਬਾਜ਼ੀਗਰ, ਬੌਰੀਆ, ਸ਼ਿਕਲੀਗਰ ਆਦਿ ਕਬੀਲੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਡਾ. ਦਰਿਆ ਕਬੀਲੇ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੱਛਣਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ- "ਸਾਂਝਾ ਨਾਂ, ਸਾਂਝਾ ਇਲਾਕਾ, ਸਾਂਝੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾ, ਟੈਬੂ, ਟੋਟਮ ਪੂਜਾ, ਪਹਿਰਾਵਾ, ਸੁਤੰਤਰ ਸਾਸ਼ਨ ਤੇ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਬੰਧ।1"

ਡਾ. ਦਰਿਆ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਬੀਲਾਈ ਲੋਕਧਾਰਾ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੜਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਬੀਲੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰੀ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਸਮੱਗਰੀ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨੀ, ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫੀ ਅਤੇ ਵੀਡੀਓਗ੍ਰਾਫੀ ਦੁਆਰਾ, ਸਮਾਜ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਧੀ ਦੁਆਰਾ, ਮਾਨਵ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਬੀਲਾਈ ਲੋਕਧਾਰਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਬੀਲਾਈ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਪਛਾਣ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ

Copyright@2024 Scholarly Research Journal for Humanity Science & English Language

ਅਗਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਂਸੀ, ਬੌਰੀਆ, ਬਾਜ਼ੀਗਰ, ਮਦਾਰੀ, ਸ਼ਿਕਲੀਗਰ, ਗਾਡੀ ਲੁਹਾਰ, ਗੁੱਜਰ ਆਦਿ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਪ੍ਰਸੰਗਿਤਕਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਰੀਤਾਂ-ਰਸਮਾਂ, ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਪਹਿਰਾਵਾ, ਕਿੱਤਾ, ਧਰਮ, ਭਾਸ਼ਾ ਆਦਿ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਕਬੀਲਿਆਂ ਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਡਾ. ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਬੀਲਾਈ ਲੋਕਧਾਰਾ ਦਾ ਅਗਲਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੂਤਰ ਕਬੀਲਾਈ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ ਉੱਪਰ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਪੁਰਾਤਨ ਸਰੂਪ ਕਬੀਲਾਈ ਸਮਾਜਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਭਾਵੇਂ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਹੋਈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੂਹ ਸੰਮਿਲਤ ਹੋ ਗਏ। ਪਰ ਅਜੇ ਵੀ ਕੁਝ ਕਬੀਲਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕਬੀਲਾਈ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੁਰਾਤਨ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਕਬੀਲਾ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਮੰਨ ਕੇ ਉਸ ਦੁਆਲੇ ਲਾਵਾਂ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਰੰਤੂ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਰੀਤਾਂ ਦਾ ਨਿਭਾਓ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਵੀ ਵਰਤਮਾਨ ਪਰਿਪੇਖ ਤੋਂ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਕਬੀਲਾ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ "ਮਾਈ ਸੀਡੋ" ਨੂੰ ਰਿਝਾਉਣ ਲਈ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਬੱਕਰੇ ਦੀ ਬਲੀ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕਬੀਲੇ ਉੱਪਰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਲੋਕ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਛੱਤਰ ਛਾਇਆ ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਤਨ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੀ ਬਿਲਕੁਲ ਖਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਬੀਲੇ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਤੰਤਰ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੀ। ਪਰ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦਾ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।ਜਿੱਥੇ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਇਹ ਕਬੀਲਾ ਆਪਣੀ ਗੁਪਤ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦਾ ਸੀ ਪਰ ਵਰਤਮਾਨ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿੱਚ ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ ਹਾਲੇ ਵੀ ਬੋਲੀ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।ਪਰ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚੋਂ ਇਹ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਖ਼ਤਮ ਹੁੰਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਸ਼ਵ ਨੂੰ ਗਲੋਬਲ ਵਿੱਚ ਵਟਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਕਬੀਲਾਈ ਸਭਿਆਚਾਰ ਉੱਪਰ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਡਾ. ਦਰਿਆ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਬੀਲਾਈ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਸਮਕਾਲੀ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਹ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਬੀਲੇ ਘੁਮੰਤਰੂ ਜੀਵਨ ਛੱਡ ਕੇ ਸਥਾਈ ਤੌਰ ਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਬੱਝ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਪਾਸਾਰ ਹੋਣ ਨਾਲ ਗਿਆਨ ਤੇ ਚੇਤਨਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨੀ ਕਿੱਤੇ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਮਸ਼ੀਨੀਕਰਨ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਕਾਰੋਬਾਰ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੋਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਬੀਲੇ ਪਰੰਪਰਾਵਾਦੀ ਕਿੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਧੁਨਿਕ ਕਿੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕੰਪਨੀਆਂ/ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਅਵਸਰ ਲੱਭਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਪਹਿਰਾਵਾ, ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਬਦਲਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਵੀ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਵਿੱਦਿਅਕ ਸਥਿਤੀ ਸੰਤੋਖਜਨਕ ਨਹੀਂ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਵਿੱਚ ਫਸਿਆ

ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਮਕਾਲੀ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੱਖਰੀ ਭਾਂਤ ਦਾ ਹੈ। ਡਾ. ਦਰਿਆ ਨੇ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦਾ ਸਮਕਾਲੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਭਰਪੂਰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਲੋਕ-ਮਨੋਰੰਜਨ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਲਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਵੱਸ ਰਹੀਆਂ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਜਾਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਭਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਵਾਪਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪੈਲੇਸ ਕਲਚਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸਾਰੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਲੱਗੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਭੰਡਾਂ ਦੀ ਲੋਕ-ਕਲਾ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਚਕਾਚੌਂਧ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚ ਗਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਬੀਲਾਈ ਵਿੱਦਿਅਕ ਸਰੋਕਾਰ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਦਰਿਆ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਬੀਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਆਰੰਭਲੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। 1871 ਵਿੱਚ ਜ਼ਰਾਇਮ-ਪੇਸ਼ਾ ਐਕਟ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣਗੇ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮਕਸਦ ਭਾਵੇਂ ਇਹਨਾਂ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਨਾਲ ਘੁਮੰਤਰੂ ਜੀਵਨ ਛੱਡ ਕੇ ਸਥਾਈ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋੜਨਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੂਚਨਾ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਬਦਲਾਵ ਵਾਪਰੇ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕਬੀਲੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਨ ਲੱਗੇ ਅਤੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਵਿੱਦਿਅਕ ਚੇਤਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸੇ ਨੇ ਪੜ੍ਹ-ਲਿਖ ਕੇ ਸਨਮਾਨਯੋਗ ਥਾਂ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਪਰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਨਗਣਨਾ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਬੀਲਆਂ ਦੀ ਵਿੱਦਿਅਕ ਦਰ ਕੋਈ ਸੰਤੋਖਜਨਕ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਦੀ ਔਸਤ ਦਰ 10 ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਸਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਘੁਮੰਤਰੂ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਬਾਜ਼ੀਗਰ ਅਤੇ ਬੌਰੀਆ ਕਬੀਲੇ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਅੱਠਵੇਂ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਦਰਿਆ ਨੇ ਕਬੀਲਾਈ ਪਿਤਰ ਪੂਜਾ ਦਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਾਚਿਆ ਹੈ।

ਕਬੀਲਾਈ ਜਨ-ਸਮੂਹ ਕਿਉਂਕਿ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਮੁੱਖ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਅਤੇ ਜੰਗਲੀ ਜੀਵਨ ਜਿਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਰੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਤੇ ਟਿਕੀ ਪਿਤਰ ਪੂਜਾ ਧਰਮ ਦੀ ਆਰੰਭਲੀ ਅਵਸਥਾ ਹੈ। ਮ੍ਰਿਤਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਰੂਹ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਚੰਗੇ ਅਤੇ ਮੰਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਏ। ਆਦਿਮ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਇਸ ਰੂਹ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਪਿਤਰ ਪੂਜਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ । ਡਾ. ਦਰਿਆ ਨੇ ਪਿਤਰ ਪੂਜਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਗੀਕਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਿਤਰ ਪੂਜਾ ਸ਼ਰਾਧ, ਜਠੇਰਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ, ਮੜ੍ਹੀਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ, ਬਰਸੀ ਪਿਤਰ ਪੂਜਾ ਦਾ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਹਿੱਸਾ ਸਰਾਧ ਹਨ। "ਸਰਾਧ ਦਾ ਅਰਥ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਕਰਮ।"2 ਪਿਤਰ ਪੂਜਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਰਾਧਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਡਿਤ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਸਮਝ ਕੇ ਭੋਜਨ ਖਵਾਉਣ ਅਤੇ ਧਨ ਤੇ ਵਸਤਰ ਦੇਣ ਨਾਲ ਇਹ ਆਸ ਕਰਨੀ ਕਿ ਉਹ ਮ੍ਰਿਤਕ ਵਿਅਕਤੀ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਡਾ. ਦਰਿਆ ਨੇ ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਜਠੇਰਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ, ਮੜ੍ਹੀਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ, ਬਰਸੀ ਅਤੇ ਕਬੀਲਾਈ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਪਿਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਲੀ ਦੇਣ ਦੀ ਰੀਤ ਦਾ ਵੀ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਗਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਦਰਿਆ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਂਸੀ

Copyright@2024 Scholarly Research Journal for Humanity Science & English Language

ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪੜ੍ਹਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ-ਸਵੈ ਨਿਰਭਰਤਾ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਦਸਵੇਂ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਸਾਂਸੀ ਕਬੀਲੇ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣ ਰਸਮ ਾਪੁੱਛ ਦੱਸੋ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਜੋ ਕਿ ਵਿਆਹ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਰਸਮ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਰਸਮ ਦੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਰੀਕੇ ਦੀ ਅਹਿਮਤੀਅਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਇਸ ਰਸਮ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਰਸਮ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਉੱਚਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਰਸਮ ਦਾ ਅੰਤ ਵੀ ਾਜਾ ਤੈਨੂੰ ਸੱਚੇ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੁਕਮੈ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਖੀਰਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਕਬੀਲਾਈ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਦੀ ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਅਸਤਿਤਵ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਤੀਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਮਸਲਿਆਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਬੀਲਾਈ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਮਾਨ ਮੁੱਖ ਸਮਾਜ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਨ। ਕਬੀਲਾਈ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਓਨੀ ਦਮਨ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਔਰਤ ਆਰਥਿਕਤਾ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਰਸੋਈ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਕੰਮ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਕਬੀਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਹੀ ਕਬੀਲੇ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਪੂਜਾ ਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਰੀਤਾਂ ਰਸਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਥਾਂ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਲੋਕ ਪੜ੍ਹ-ਲਿਖ ਕੇ ਨੌਕਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਗਏ ਹਨ। ਪਰ ਉੱਥੇ ਹੀ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਨਾਂਹ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਔਰਤ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰੱਖਣ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਸ ਪਰਿਵਾਰਕ ਅਤੇ ਕਬੀਲਾਈ ਸੀਮਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਲਗਣਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਜੀਵਨ ਇੱਕ ਸੀਮਿਤ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਕਬੀਲਾਈ ਸੱਭਿਆਚਾਰ: ਵਰਤਮਾਨ ਪਰਿਪੇਖ (ਬੌਰੀਆ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ)- ਸਮੇਂ ਦੇ ਬੀਤਣ ਨਾਲ ਇਸ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਵਾਪਰਨੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਹਥਲੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਦਰਿਆ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਬੌਰੀਆ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਲੋਕਧਾਰਾਈ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਤਹਿਤ ਆਈ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਡਾ. ਦਰਿਆ ਨੇ ਇਸ ਨਿਬੰਧ ਵਿੱਚ ਬੌਰੀਆ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ, ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ, ਰੀਤੀ ਰਿਵਾਜਾਂ, ਕਲਾਵਾਂ, ਪਹਿਰਾਵਾ, ਲੋਕ-ਚਿਕਿਤਸਾ, ਸਿੱਖਿਆ ਆਦਿ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚਲੀ ਤਬਦੀਲੀ ਨੂੰ ਵਰਤਮਾਨ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿੱਚ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਕਬੀਲੇ ਦੀਆਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਤੇ ਨਿਵੇਕਲੀਆਂ ਰਸਮਾਂ, ਰੀਤਾਂ, ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਧਾਰਾਈ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪੱਖ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤਹਿਤ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਵੇਕਲੇ ਮੁਹਾਂਦਰੇ ਵਾਲੇ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਵਡੱਤਣ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਤਹਿਤ ਸੁਚੇਤ ਪੱਧਰ ਤੇ ਇਸ ਕਬੀਲੇ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਬਣਦੇ ਮਾਨ-ਸਨਮਾਨ ਨੂੰ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਪਹਿਚਾਣ ਤਹਿਤ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ „ਬਾਬਰੀ‟ ਅਤੇ ਨਿਵੇਕਲੀ ਚਕਿਤਸਾ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪੱਖ ਹਨ ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਵੇਕਲੀ ਪਹਿਚਾਣ ਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਂਝ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੰਡੀਕਰਨ, ਉਦਯੋਗੀਕਰਨ, ਸ਼ਹਿਰੀਕਰਨ ਅਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰੀਕਰਨ ਜਿਹੇ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਕਰਕੇ ਜਿੱਥੇ ਹਰ

Copyright@2024 Scholarly Research Journal for Humanity Science & English Language

ਸ਼ੈਅ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਰਹੀ ਹੈ ਉੱਥੇ ਬੌਰੀਆ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਨਿਵੇਕਲੇ ਲੋਕਧਾਰਾਈ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਇਸ ਤੋਂ ਅਛੂਤਾ ਰਹਿਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਕਬੀਲਾਈ ਲੋਕਧਾਰਾ ਅਧਿਐਨ: ਵਿਧੀਮੂਲਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ- ਇਸ ਖੋਜ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਦਰਿਆ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਲੋਕਧਾਰਾ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਹਿੱਤ ਆਉਂਦੀਆਂ ਵਿਧੀਮੂਲਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਗਹਿਨ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਲੋਕਧਾਰਾ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਇਹਨਾਂ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦਾ ਲੋਕਧਾਰਾਈ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਨਿਵੇਕਲੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਕੱਟੜਤਾ, ਮਰਿਯਾਦਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵੱਖਰੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇੱਕ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਖ਼ਲਲ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਸਮਾਜ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮਾਨਵ-ਵਿਗਿਆਨ ਅਧਿਐਨ ਵਿਧੀ ਦੇ ਮਾਡਲਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਲੋਕਧਾਰਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਇੱਕ ਸੀਮਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਵੱਖਰਾ-ਵੱਖਰਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਲੋਕਧਾਰਾਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵੇਰਵੇ ਇਸ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਬੀਲਿਆਂ ਕੋਲ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਵੱਡੀ ਮੌਖਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਸੰਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮਾਨਵ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਧਿਐਨ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪੱਛੜੇ ਹੋਏ ਸਮਾਜਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸਦੀਆਂ ਅੱਗੇ ਦੋ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਹਨ। ਭੌਤਿਕ ਮਾਨਵ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮਾਨਵ ਵਿਗਿਆਨ। ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮਾਨਵ ਵਿਗਿਆਨ ਕਬੀਲੇ ਦੀ ਲੋਕਧਾਰਾ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਾਰਥਿਕ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਧਿਐਨ ਵਿਧੀ ਖੇਤਰੀ ਖੋਜ ਅਧਿਐਨ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉੱਪਰ ਬਲ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।ਅਧਿਐਨ ਵਿਧੀ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਲੋਕਧਾਰਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਉਪਯੋਗੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸਦੀਆਂ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮਾਨਵ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਧਿਐਨ ਵਿਧੀ ਅਜਿਹੀ ਸਰਵਗ੍ਰਾਹੀ ਵਿਧੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕਧਾਰਾਈ ਅਧਿਐਨ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵਿਧੀ ਮਾਨਵ ਵਿਗਿਆਨ, ਸਮਾਜ ਵਿਗਿਆਨ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ , ਪੁਰਾਤੱਤਵ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਉੱਪਰ ਉੱਸਰੀ ਅਜਿਹੀ ਅੰਤਰ ਅਨੁਸ਼ਾਸ਼ਨੀ ਵਿਧੀ ਹੈ ਜੋ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਲੋਕਧਾਰਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਸਾਰਥਿਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਚਰਚਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਡਾ. ਦਰਿਆ ਦੀ ਲੋਕਧਾਰਾ ਅਧਿਐਨ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਬਹੁਪਾਸਾਰੀ ਅਤੇ ਬਹੁਦਿਸ਼ਾਵੀ ਹੈ। ਉਹ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲੋਕਧਾਰਾਈ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਦਾ ਡੂੰਘੀ ਨੀਝ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੱਖਣ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਧਿਐਨ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਸਮਝਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਿਸੇ ਇਕ ਬਿੰਦੂ ਉੱਪਰ ਕੇਂਦਰਿਤ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਅਧਿਐਨ-ਅਧੀਨ ਵਰਤਾਰੇ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ, ਧਾਰਮਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ, ਆਰਥਿਕ ਪਰਿਪੇਖਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਫੈਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਕਿਸੇ ਲੋਕਧਾਰਾਈ ਵਸਤੂ-ਵਰਤਾਰੇ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਵੱਲ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੁਚੀ ਵਿਖਾਉਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਡਾ. ਦਰਿਆ ਦੀ ਲੋਕਧਾਰਾਈ ਅਧਿਐਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਬਹੁਪਾਸਾਰੀ ਅਤੇ ਬਹੁਪਰਤੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

1. ਡਾ. ਦਰਿਆ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਬੀਲੇ: ਅਤੀਤ ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ, ਪੰਨਾ ਨੰ: 27
2. ਡਾ. ਦਰਿਆ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਬੀਲੇ: ਅਤੀਤ ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ, ਪੰਨਾ ਨੰ: 103

ਸਹਾਇਕ ਪੁਸਤਕ ਸੂਚੀ

♦ ਕਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਡਾ.) : ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਲੋਕਧਾਰਾ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜੀਵਨ, ਨਵਯੁਗ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼, ਦਿੱਲੀ, 1988

♦ ਕੈਰੋਂ, ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, (ਡਾ.) : ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਲੋਕਧਾਰਾਈ ਪਿਛੋਕੜ, ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ , ਦਿੱਲੀ, 2006

♦ ਖਹਿਰਾ, ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਡਾ.) : ਲੋਕਧਾਰਾ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਪੈਪਸੂ ਬੁੱਕ ਡਿੱਪੂ, ਪਟਿਆਲਾ, 2013)

♦ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ (ਡਾ.) : ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਧਾਰਾ ਦੇ ਕੁਝ ਪੱਖ, ਪੰਜਾਬੀ ਰਾਈਟਰਜ਼, ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ, 1985

♦ ਥਿੰਦ, ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ (ਡਾ.) : ਲੋਕਯਾਨ ਅਧਿਐਨ, ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਾਹਿਤ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਭਾਗ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 1978

♦ਦਰਿਆ (ਡਾ.) : ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਂਸੀ ਕਬੀਲੇ ਦਾ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 1997

♦ ਉਹੀ : ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ-ਧਰਮ (ਇੱਕ ਅਧਿਐਨ), ਰਵੀ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਹਾਲ ਬਾਜ਼ਾਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 2004 :

♦ ਉਹੀ : ਲੋਕ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ (ਸਮਾਜਿਕ ਪਰਿਪੇਖ), ਕ੍ਰਿਸਚੀਅਨ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਫਾਰ ਰਿਲੀਜਸ ਸਟੱਡੀਜ਼, 2008

♦ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ (ਡਾ.) : ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ-ਕਾਵਿ ਦੀ ਸਿਰਜਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ, ਲੋਕਾਇਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, 1983

♦ ਬੇਦੀ, ਸੋਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਡਾ.) : ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਲੋਕਧਾਰਾ, ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੁੱਕ ਟੱਰਸਟ ਇੰਡੀਆ, ਦਿੱਲੀ, 1971

Copyright@2024 Scholarly Research Journal for Humanity Science & English Language